

GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ PRO VNITŘNÍ POLITIKY
TEMATICKÁ SEKCE B: STRUKTURÁLNÍ POLITIKA A POLITIKA
SOUDRŽNOSTI

KULTURA A VZDĚLÁVÁNÍ

OHROŽENÉ JAZYKY A JAZYKOVÁ
ROZMANITOST V EVROPSKÉ UNII

ZPRÁVA
SHRNUTÍ

Abstrakt

Tato práce se v souvislosti s bohatou jazykovou rozmanitostí Evropy zabývá možnými důsledky zániku některých evropských jazyků a zamýšlí se nad tím, jaká opatření je třeba naplánovat za účelem zachování jejich existence a budoucnosti.

Tento dokument si vyžádal Výbor pro kulturu a vzdělávání Evropského parlamentu.

AUTOR

Meirion Prys Jones

ODPOVĚDNÝ ADMINISTRÁTOR

Miklós Györffi

Tematická sekce B: Strukturální politika a politika soudržnosti

Evropský parlament

B-1047 Brusel

E-mail: poldep-cohesion@europarl.europa.eu

ZPRACOVÁNÍ TEXTU

Lyna Pärt

JAZYKOVÁ ZNĚNÍ

Originál: EN

Překlady: DE, FR

O VYDAVATELI

Chcete-li se obrátit na tematickou sekci nebo si objednat její pravidelný měsíčník, pište na adresu: poldep-cohesion@europarl.europa.eu

Rukopis byl dokončen v březnu 2013.

© Evropská unie, 2013.

Tento dokument je k dispozici na internetu na této adrese:

<http://www.europarl.europa.eu/studies>

PROHLÁŠENÍ O VYLOUČENÍ ODPOVĚDNOSTI

Názory vyjádřené v tomto dokumentu jsou názory autora a nemusí nutně představovat oficiální postoj Evropského parlamentu.

Rozmnožování a překlady pro nekomerční účely jsou povoleny, pokud je uveden zdroj a vydavatel je předem upozorněn a obdrží kopii.

SHRNUTÍ

„Jazyk je v ohrožení tehdy, pokud jej jeho mluvčí přestanou používat. Pokud jej používají ve stále méně oblastech komunikace a přestanou jej předávat z jedné generace na další. To znamená, že nepřibývají žádní noví mluvčí, dospělí ani děti“ (UNESCO, 2003).

Jazyk je jedním z největších vývojových pokroků lidstva, ne-li tím zcela největším. Kromě toho, že jde o prostředek komunikace, zahrnuje také širokou škálu hodnot a přesvědčení a zprostředkovává nám mnoho různých pohledů na svět. Tato práce se v této souvislosti zamýšlí nad těmi jazyky v Evropě, které jsou ohroženy nebo jsou považovány za ohrožené.

V usnesení Rady ze dne 21. listopadu 2008 o evropské strategii pro mnohojazyčnost se uvádí, že:

„– jazyková a kulturní rozmanitost je nedílnou součástí evropské identity; pro Evropu tato rozmanitost představuje společné dědictví, bohatství, výzvu i přínos.“

Konstatuje se zde také, že „podpora méně používaných evropských jazyků je pro mnohojazyčnost významným přínosem“ (usnesení Rady ze dne 21. listopadu 2008 o evropské strategii pro mnohojazyčnost).

Panuje všeobecná shoda, že jazyky jsou nesmírně bohatou součástí kulturního dědictví Evropy. Jazyky vyjadřují identitu a propojují mluvčí určitého jazyka s jeho minulostí, přítomností a budoucností. V jazycích se skrývá spousta znalostí o světě a lidská zkušenost. Pokud jazyky začnou vymírat, tato znalost se ztrácí.

Dvojazyčnost a mnohojazyčnost jsou považovány za přínos v oblasti tvořivosti a inovace. Uznává se, že lidé, kteří mluví plynule více než jedním jazykem, mají dobré kognitivní schopnosti. Výzkumy ukazují na jejich lepší schopnosti, pokud jde o různorodé myšlení, tvořivost a citlivost při komunikaci (Baker, 2011).

V současnosti se ve světě hovoří šesti až sedmi tisíci jazyky (Ethnologue). 97 % světové populace hovoří přibližně 4 % světových jazyků a naopak okolo 96 % světových jazyků používají 3 % světové populace (Bernard 1996). Jen 3 % světových jazyků jsou původními jazyky Evropy. Podle *Atlasu světových jazyků* (UNESCO) existuje v Evropské unii 128 jazyků, které se považují za ohrožené. Všechny jazyky, které jsou brány jako samostatný jazyk a nikoli nářečí, mají svůj vlastní kód ISO.

S tím, jak v moderní době došlo k rozvoji konceptu národního státu, a s důrazem, který se kladl na jednotnější kulturu v jeho rámci, se začal přikládat větší význam rozvoji společného jazyka a společné kultury, které by napomohly procesu asimilace. Byly také vytvořeny politiky na podporu tohoto cíle, zejména v oblasti vzdělávání. Tento politický vývoj měl obzvláště škodlivý vliv na všechny jazyky, které nebyly přijaty jako jazyky úřední.

Během posledního půlstoletí byla spolu s globalizací po celém světě prosazována standardizovanější kultura a angličtina byla v této souvislosti hlavní hnací silou. Pro řadu méně používaných jazyků je obtížné v takovém prostředí soutěžit a přežít.

Řada menšinových jazyků je schopna dokázat, že má přidanou hodnotu pro hospodářství, pokud jde o pracovní příležitosti a také o reálný ekonomický význam. Mnoho ohrožených jazyků však existuje v oslabených venkovských oblastech, kterým často chybí dobré dopravní spojení. Mluvčí mnoha těchto ohrožených jazyků nejsou přesvědčeni o tom, že by

jejich jazyk měl svůj význam nebo hospodářskou hodnotu, a z toho důvodu jej nepředávají dalším generacím. Tato absence mezigeneračního předávání je jednou z nejočividnějších stránek ohrožených jazyků.

V 90. letech 20. století UNESCO zveřejňovalo *Červenou knihu ohrožených jazyků*, která obsahovala vyčerpávající seznam ohrožených jazyků světa. Ta byla následně nahrazena *Atlasem světových jazyků v ohrožení*. V roce 2002/03 UNESCO požádalo mezinárodní *ad hoc* skupinu odborníků, aby vytvořila rámec pro klasifikaci životaschopnosti jazyka. Tento rámec obsahuje 7 úrovní životaschopnosti; pět z nich se týká ohrožených jazyků. Klasifikace je následující: bez ohrožení; stabilní, ale ohrožený; zranitelný; rozhodně ohrožený; vážně ohrožený; kriticky ohrožený; zaniklý.

Stejná skupina též vytvořila seznam devíti faktorů, které vystihují celkovou lingvistickou situaci jazyka. Patří mezi ně například míra mezigeneračního předávání, absolutní počet mluvčích a tendence ve stávajících jazykových oblastech.

V Evropské unii se hovoří mnoha jazyky. Existuje 23 úředně uznaných jazyků, které jsou pracovními jazyky Unie. Dále je v EU více než 60 původních regionálních a menšinových jazyků, z nichž pět je uznáno jako poloúřední (katalánština, galicijština, baskičtina, skotská gaelština, velština). Žádné další jazyky v EU úřední status nemají.

Ačkoli má EU omezený vliv, protože za politiky v oblasti vzdělávání a jazyka jsou odpovědné jednotlivé členské státy, poukazuje na to, že je zavázána ochraňovat jazykovou rozmanitost a podporovat jazykové znalosti.

Pro klasifikaci původních jazyků Evropy, jež však nejsou úředními jazyky žádného státu, byly uznány pojmy „regionální“ nebo „menšinový“. Tyto pojmy používá Rada Evropy v *Evropské chartě regionálních či menšinových jazyků*. Tyto jazyky všeobecně spadají do některé ze čtyř kategorií, jimiž jsou: **autochtonní** jazyky, které jsou původními, ale nikoli úředními jazyky; **autochtonní a přeshraniční** jazyky, které jsou původní a existují ve více než jednom státě, ale nejsou úředními jazyky; **přeshraniční jazyky**, které existují jako úřední jazyk v jednom státě a jako menšinový v jiném; a **mimouzemní jazyky**, jako je romština.

Evropská charta regionálních či menšinových jazyků je evropská úmluva přijatá v roce 1992 pod záštitou Rady Evropy na ochranu a podporu historických regionálních a menšinových jazyků v Evropě. Charta stanovuje velké množství různých opatření, která mohou státy přijmout za účelem ochrany a podpory regionálních a menšinových jazyků. Existují dva stupně ochrany – všichni signatáři jsou povinni uplatňovat na dotčené jazyky alespoň nižší úroveň ochrany. Signatáři také mohou dále prohlásit, že dotčený jazyk nebo jazyky budou požívat vyšší úroveň ochrany, což znamená přijetí řady opatření, která jsou uvedena v příslušném seznamu. Státy se musí zavázat k přijetí alespoň 35 opatření z tohoto seznamu. Charta neoznačuje jazyky, kterými se zabývá, výslovně jako ohrožené, ale mnoho ohrožených jazyků Evropy spadá do kategorie s nižší úrovní ochrany.

Chartu podepsalo a ratifikovalo osmnáct evropských států, tři ji podepsaly, ale dosud neratifikovaly; několik států ji nepodepsalo. Charta sama o sobě je důležitým mezinárodním nástrojem na ochranu regionálních a menšinových jazyků. Výbor odborníků, který je poradcem Rady Evropy, poukazuje na to, že v mnoha státech stále chybí strukturovaný přístup k ochraně a podpoře jazyka. Rada Evropy doporučuje, aby státy vytvořily dlouhodobé a strukturované strategie za účelem ochrany menšinových jazyků.

Během předchozích třiceti let Evropská unie podpořila řadu strategií na podporu studia jazyků a jazykové rozmanitosti. V roce 1983 Evropská unie ustavila směr činností na podporu a ochranu menšinových a regionálních jazyků a kultury. Do roku 1998 bylo prostřednictvím tohoto směru činností poskytnuto 3 350 305 EUR přímo na projekty související s menšinovými jazyky. Tato podpora měla značný přínos z hlediska navazování kontaktů a urychlila podporu sdílení odborných znalostí a osvědčených postupů. Tato rozpočtová položka byla zrušena v roce 2001 na základě rozsudku Soudního dvora Evropské unie (1998). EU se poté rozhodla namísto zřizování samostatného programu uplatňovat strategii systematického zohledňování. V té době bylo požadováno, aby EU v rámci tohoto nového vývoje přezkoumala své výdaje na regionální a menšinové jazyky. V roce 2008 zpráva určená Výboru pro kulturu a vzdělávání Evropského parlamentu v souvislosti s programem celoživotního učení konstatovala, že „investice do menšinových jazyků jsou mnohem nižší.“

V roce 2011 Výbor regionů v politickém doporučení poznamenal, že: „posílený právní základ musí umožnit existenci specifické, vhodně financované politiky ve prospěch jazykových menšin.“

V posledním desetiletí jsou v Evropě v souvislosti s mnohojazyčností významně podporovány jazyková rozmanitost a studium jazyků. V této souvislosti jsou podporovány i regionální a menšinové jazyky. V návaznosti na žádost Evropského parlamentu vypracovala Komise studii proveditelnosti o možném zřízení Evropské agentury pro jazykové vzdělávání a jazykovou rozmanitost. Evropská komise odpověděla, že upřednostňuje zřízení sítě; od roku 2008 jsou téměř nepřetržitě poskytovány finanční prostředky na tři sítě zabývající se regionálními a menšinovými jazyky. Jsou jimi Síť na podporu jazykové rozmanitosti (NPLD), Federální unie evropských národností (FUEN) a výzkumná síť Mercator.

V současné době EU v souvislosti s mnohojazyčností a nacházením nových myšlenek a politických řešení klade hlavní důraz na ustavení Platformy občanské společnosti pro mnohojazyčnost.

Některé členské státy vytvořily zejména na regionální správní úrovni dobře strukturované strategické plány na podporu a ochranu svých jazyků. Jde především o regiony Španělska a Spojeného království. Irská vláda též připravila dvacetiletou strategii na podporu používání irského jazyka. Většina těchto strategií se však týká silnějších regionálních a menšinových jazyků. V některých členských státech existuje řada menšinových jazyků, z nichž některé mohou být ohroženy. Členské státy by se měly snažit zajistit, aby různé menšinové jazykové skupiny, které žijí na jejich území, byly podporovány rovnocenně.

Během posledních desetiletí se objevilo několik inovativních myšlenek na podporu ohrožených a menšinových jazyků. Patří mezi ně projekty v rámci tak rozdílných komunit, jako jsou Sámové nebo komunity na ostrově Isle of Mann a ve Walesu. Obzvláště úspěšným projektem byl projekt MELT, spolufinancovaný z prostředků EU, který podporoval rozvoj odborných znalostí v odvětví předškolního vzdělávání, pokud jde o menšinové jazyky.

Ohrožené jazyky čelí mnoha výzvám. Zejména digitální věk může být jak výzvou, tak příležitostí. META-NET (2012) poukazuje na to, že ty menšinové jazyky, které jsou poměrně vysoce rozvinuté, jako je baskičtina nebo katalánština, spadají z hlediska budoucí udržitelnosti do velmi rizikové kategorie. Existují však i příležitosti, protože jazykové komunity si mohou navzájem pomáhat tím, že budou používat své jazyky v rámci sociálních médií.

V centru pozornosti EU v nadcházejících letech pochopitelně bude hospodářský růst a zaměstnanost. Propojení otázky ohrožených jazyků s tímto programem není vždy jednoduché. Pokud však určitý jazyk zanikne, zmizí obvykle navždy. Aby Evropská unie svým slovům o jazykové rozmanitosti dodala váhu, musí podrobně prozkoumat praktickou podporu, kterou je v rámci pravomocí, jež má v této oblasti, schopna poskytnout ohroženým jazykovým komunitám.

Hlavní závěry

Politická doporučení

Pokud mají **ohrožené jazykové komunity** přežít, je třeba zvážit možnost, že pro ně budou zajištěny **zvláštní finanční prostředky**. Mělo by se podpořit vytvoření politického rámce na podporu ohrožených jazyků v celkovém kontextu jazykové rozmanitosti.

Je třeba požádat Radu Evropy, aby **zvážila možnost začlenit do Evropské charty regionálních či menšinových jazyků zvláštní ustanovení týkající se ohrožených jazyků**. Evropská unie by také mohla povzbudit ty členské státy, které ještě nepodepsaly chartu, aby tak učinily, a ty, které ji pouze podepsaly, aby ji také ratifikovaly.

V rámci důrazu, který Evropská unie klade na sdílení osvědčených postupů, by všechny členské státy měly být **vybíduty, aby** na základě kvalitních osvědčených postupů, které jsou již k dispozici v rámci několika jazykových komunit v Evropě, **vytvořily vnitrostátní strategické plány** na podporu ohrožených jazyků. Evropská unie by měla členským státům doporučit, aby podobnou podporu poskytly v rámci státu všem ohroženým jazykovým komunitám nebo menšinovým jazykovým komunitám. Pokud jde o stanovení celoevropských priorit v oblasti oživení jazyků, pozornost by se měla zaměřit hlavně na předávání jazyků v rodině a studium ohrožených jazyků v rámci vzdělávacího systému. **Jsou nezbytné stabilní politiky v oblasti vzdělávání**, které podpoří studium a používání ohrožených jazyků.

V oblasti poskytování podpory ohroženým jazykům je zapotřebí **lepší společná činnost hlavních aktérů**. Stávající sítě na evropské úrovni je třeba posílit a dostatečně financovat, aby v této souvislosti byly účinné a účelné.

Zvláštní pozornost musí být věnována podpoře, kterou mohou poskytnout technologie. Mnohé ohrožené jazykové komunity jsou malé co do počtu a mohou se stále více rozptylovat. **Technologie a sociální média mohou** těmto jazykovým skupinám **poskytnout snadno dostupné komunikační prostředky**, které mohou využít ke komunikaci jednotlivců, ale také jako účinný způsob komunikace v rámci skupiny. V této oblasti by mohlo být velmi účinné evropské financování výzkumu a vývoje.

Ohroženým jazykovým komunitám je nutné **umožnit, aby prosazovaly své vlastní jazyky**. V této oblasti existuje velké množství vědomostí a odborných znalostí a ty je třeba využít. Zvláštní důraz by měl být kladen na větší používání ohrožených jazyků mladými lidmi. K tomu tyto jazykové komunity potřebují zdroje, aby mohly ukázat **mladým lidem, že jejich jazyk je užitečný, významný a potřebný, a přesvědčit je o tom**.